

FILMPEDAGOGIK.NU

Sport ur ett mediepedagogiskt perspektiv

© Mikael Kowalski

E-post: filmpedagogerna@bostream.nu
Telefon 031-12 10 90 • Mobil 073-682 75 28

Sport ur ett mediepedagogiskt perspektiv

Mikael Kowalski arbetar som film och mediepedagog på Folkets Bio i Göteborg. Han är även redaktionsmedlem i filmpedagogik.nu. Lämplig målgrupp för denna handledning är mellanstadiet och uppåt. Nivån är anpassningsbar efter aktuell målgrupp

Sport har inte alltid haft den självklara del av medieutbudet som den har idag. Nuförtiden är det nog inte helt vägat att säga att sport står för de största mediehändelserna. Långt borta är de dagarna då sport främst kopplades samman med friluftsliv, friskhet och att det var viktigare att delta än att vinna. Idag är sportens och medieindustrins samöre enormt. Här syftar jag på sport i bred bemärkelse. Sport är även dominerande inom dataspel och TV-området och har mindre men inte obetydlig roll i filmens värld och inom reklamen.

Eftersom det är tre stora sportevenemang sommaren 2004: Fotbolls EM, Sommar OS och World Cup i Ishockey tänkte jag hjälpa er på traven att analysera dagens sportutbud. Detta är lite av en fortsättning av analysen av Fotbolls-VM som skrevs 2002. Nu kommer en uppföljare som är bredare i spektrumet med små nedslag i olika sporter och händelser.

De berättarmässiga utgångspunkterna för sport: teknologi och sport, sportens dramaturgi och musikanvändande i sport kommer först med en gemensam analys och diskussionsfrågor för alla tre efter bakgrunderna. Sedan följer den Sport och politik, pengar och sport samt den könsinriktade aspekten av sport.

Teknologi och sport:

Det mesta gällande teknologisk utveckling har med manliga intressen att göra. Det är med andra ord ingen tillfällighet att teknologi och sport har en del gemensamt. Sport på film har funnits länge. Den film som får ses som den stora startpunkten för hur sport skildras på film (och i TV) är Leni Riefenstahls film "Olympia" från 1938. Filmen är från Berlinolympiaden 1936 och var en del av propagandamaskineriet för Hitlertyskland. Det gör den inte mindre intressant idag, snarare tvärtom. Redan i denna film från 1936 blir det tydligt hur de olika berättarmässiga aspekterna inom film och sport blandas. Filmens dramaturgi, utseende och musikanvändning känns fortfarande aktuella på samma sätt som filmens användande av sport för politiska sammanhang. Det som fortfarande gör den viktig som studieobjekt är den teknikutveckling som filmen förde med sig. Teknikutvecklingen hade en del att göra med ideologin. Tyskland ville visa upp sin styrka, inte bara på det sportsliga planet men även på det tekniska och estetiska. Detta innebar att Riefenstahl fick enorma ekonomiska medel till sitt förfogande och inte minst tillgång och möjlighet att påverka teknikutvecklingen inför inspelningen.

Filmen Olympia brukar tas upp som en av de bästa propagandafilmerna tillika dokumentärfilmerna genom tiderna. Det man brukar lyfta fram är just användandet av estetik för att presentera ideologi. Rent tekniskt var filmen revolutionerande. Genom att filmens fokus låg på kroppen och hur den rörde sig och förde sig filmade man t.ex. idrottare och statyer på ett sätt som används än idag. Riefenstahl använde sig ofta av flerkamerateknik dvs. hon använde flera kameror som var placerade och filmade utifrån olika vinklar och sidor. Tänk bara på hur höjdhopp hade sett ut om man inte som Riefenstahl filmade upphoppet, vid hindret och på väg ned och istället bara filmade på avstånd. Till simtävlingarna fick man ta fram speciella vattenkameror vars teknik används än idag. Simtävlingar enbart filmade uppifrån är inte lika spännande som om man filmade nere i vattnet vilket gäller inte minst simhopp där nedslaget i vattnet är viktigt. Att använda sig av flera kameror, olika vinklar samt rörlig kamera innebar att vi som åskådare kom närmare de tävlande. Detta är mycket viktigt än idag. Genom detta närmande kan man på samma sätt som i spelfilm skildra känslor, dramatik och fartkänsla. Filmen "Olympia" revolutionerade inte bara hur man filmar sport den revolutionerade också hur man filmar actionsekvenser.

På 50-talet kom TV-mediet och en del av lockelsen med TV var just teknologin i kombination med sport – att man kunde se matcher och idrottsevenemang i direktsändning. Det är ingen tillfällighet att TV slog igenom i Sverige just 1958. Just det året var det fotbolls-VM här hemma och det medförde att man kunde se matcherna hemma i sitt vardagsrum. Detta VM har fått ett stort social och kulturellt genomslag i Sverige främst tack vare att TV-tekniken möjliggjorde massspridning. Visst gick det bra för Sverige men det var även så att väldigt många själva kunde se och uppleva att det gick bra. Minns alla otaliga TV-serier, filmer och böcker som utspelar sig just runt 1958 och TV:ns och sportens roll i dessa berättelser, inte bara fotboll utan även Ingmar Johanssons boxningsmatcher.

Med TV:s inträde på den mediala arenan har teknologin kring sportsändningar utvecklats snabbt. Tittar man på gamla sportsändningar ser man hur mycket som hänt. Men på hur många olika sätt kan man egentligen filma sport? På väldigt många sätt visar det sig. Från några få kameror vid TV:s början är idrottsevenemangen idag nedslusade med kameror. Även om mycket går trådlöst och via satellit är det fortfarande enorma mängder kabel som används under dessa evenemang. Mina bekanta tog med mig bakom kulisserna på friidrotts-VM 92. Som arbetande i mediebranschen har jag sett en del kablar i mitt liv men då fick jag faktiskt en chock. Här var det meterhöga staplar med kablar, i alla dess färger och alla möjliga storlekar och tjocklekar. Att de inte går av och något skiter sig oftare med den mängden teknologi är faktiskt fantastiskt.

Dagens teknologiutveckling har förändrat vår syn på idrottsevenemang. Går man inte och ser sport live ofta blir det väldigt tydligt hur mycket vi vant oss vid TV-tekniken. Som åskådare sitter man sällan lika nära handlingen live som framför TV:n. Samtidigt har TV-tekniken inom många sporter idag faktiskt blivit en viktig del av upplevelsen även inne på arenan. När man går och ser på sport förväntar vi oss oftast att kunna se repriserna på stora händelser. Vi förväntar oss inte enbart några få kameror utan flerkamerateknik och möjlighet att se saker ur en annan vinkel än den man själv ser utifrån på arenan. De stora arenorna inom de stora sporterna har stora och många TV-skärmar utplacerade lite överallt. Fundera på hur ofta man nuförtiden ser idrottare titta upp mot dessa skärmar

under matchens gång. Allt för att se vad som faktiskt hände dvs. utifrån vinklar och sammanhang som de kanske själva inte uppfattade ute på arenan.

Vid fotbolls-VM 1998 använde man en liknande fototeknik till den som sedan användes i filmen Matrix (innan Matrix kom ut) med flera stillbildskameror för skapande av slow-motion. Teknologin innebar att man kunde få fram bättre och mer precisa repriserna än någonsin förut. Helt plötsligt såg man varenda kapning, filmning och vridning på skott - så länge stillbildskamerorna var där. Detta innebar att spelet såg ännu bättre ut men en konsekvens blev att kommentatorer och åskådare gnällde på domaren för att de inte såg filmningarna eller kapningarna. Domarna har givetvis inte tillgång till TV i liveögonblicket utan enbart till den vinkel han eller hon står i. Det som däremot hänt är att kamerorna övervakar allt mer idag så man kan utfärda disciplinära straff i efterhand. Användandet av TV-skärmar har också påverkat den dramatik som skapas inne på arenan men även framför TV:n. I USA har man länge satsat på att ge oss åskådarnas reaktioner. Under fotbolls-VM 1994 i USA minns jag med förtjusning publikens reaktioner då publiken den i slow-motion fick se hur en bulgarisk spelare fick bollen stenhårt i pungen. Som vanligt kallade kommentatorerna det för ljumsken (en kommentatorskod för punkulor) - men publiken reagerade med ett unisont ljud av smärta. Detta sätt att visa publikens reaktioner används för att förbättra matchernas dramaturgi. Man skulle kunna säga att det fungerar på samma sätt som att man har skratt pålagda i komediserier.

Inom ishockey har även teknologin bokstavligen tagit plats på rinkens. Man har mälkameror som filmar ovanifrån och ur andra vinklar för att se om pucken verkligen var inne. Tänk bara vad som hade hänt om dessa inte fanns då Sverige förlorade VM-finalen mot Kanada på just en kamerabild. Dessa bilder är givetvis inte hundra procent säkra. De stora sporttävlingarna ligger hela tiden i förgrunden för datateknik och TV. Idag kan man få enormt mycket information i bild främst genom att datateknik snabbt skapar och bearbetar information inte bara till kommentatorerna utan även till oss hemma i TV-soffan. Tävlingarna har även egna grafiska profiler. I sommar kommer ni att få se en hel del gamla idrottsbilder och ni kommer snart att märka hur mycket ni känner igen av hur de gamla tävlingarna såg ut. Den grafiska profilen skall idag visa både hur framstående landet är designmässigt men även ha ett utseende som förknippas med den inhemska kulturen. De

stora idrottsturneringarna brukar därför erbjuda de senaste inom grafisk design vilket säkert kommer att synas även i sommar.

Den digitala TV-tekniken utlovar också mycket tekniska förändringar för oss som sitter framför TV:n. Mycket utav det man nämner som positivt med den digitala TV-tekniken är just kopplat till sport. Redan nu kan man se idrottsevenemang ur olika vinklar filmat med flera kameror. Man kan själv bestämma vad man vill fokusera på. Än så länge har det inte riktigt kommit så långt som man utlovat men tanken är framöver att om man vill följa individuella tävlande som fotbollsspelare, förare etc. skall man ha möjligheten att göra detta. Det man verkligen försöker göra är att länka samman detta med den ekonomiska delen. Att man samtidigt som man sitter och kollar på en match skall t.ex. kunna spela på matchen på någon vadslagningsfirma eller köpa produkter som har anknytning till lagen. I och med att datatekniken utlovar allt mer inom t.ex. dataspel börjar även dagens unga sportkonsumenter förvänta sig samma sak inom TV.

Sportens dramaturgi:

Många har frågat sig varför det aldrig kommer en bra fotbollsfilm? Visst finns det bra filmer som har fotboll i handlingen men de brukar lida av en del problem varav de flesta är just dramaturgiska. Vanlig europeisk fotboll är nämligen inte alltför dramaturgisk vilket de stora amerikanska sporterna är. I USA har sport och TV haft ett långt förhållande. Detta har inneburit att de sporter som skulle ha stort genomslag i USA behövde vara dramaturgiskt tillämpbara till TV-mediet.

Är verkligen sport dramaturgisk? De stora amerikanska sporterna amerikansk fotboll, baseball, basket och numera även ishockey är lätta att dela in i akter. Amerikansk fotboll och basketboll är redan indelade i fjärdedelar på sätt som hollywood-filmer är. Ishockey har tre akter och baseballens omgångar är lätta att fördela på fyra. Europeisk fotboll har rent krasst två väldigt långa akter där allt kan vara klart redan i mitten av den första akten, tänk er om en film vore sådan – att allt redan vore klappat och klart efter 20 minuter i en två timmars film. Det vore inte spännande, eller hur? Detta betyder inte att fotboll inte är spännande för det är det ju. Speciellt spännande blir det när det finns möjlighet till ytterligare två eller tre akter, dvs. förlängning och straffar. Att de amerikanska populära

lagsporterna funkar så bra har att göra med att de är rafflande till det bittra slutet. Ni kanske har hört det amerikanska uttrycket "it ain't over 'til the fat lady sings" – på svenska "det är inte slut förrän man hört nationalsången". Detta syftar just på att en basketmatch där det är 10 poäng upp och en minut kvar inte på långa vägar är avgjord. En fotbollsmatch med 3-0 och tio minuter kvar innebär att publiken redan lämnat stadion.

Även individuella sporter har en dramaturgi. Stora publikporter som boxning, friidrott och konstakning brukar byggas upp väldigt dramatiskt i USA vilket inte alltid är fallet i Europa. I dessa sporter är det mer fokus på individerna och i amerikansk TV skapar man dueller dem emellan. I boxning är det ganska lätt gjort då det bara är två kombattanter och där dramaturgin består av: uppbyggnaden inför matchen "jag skall äta upp dina barn" etc., själva matchen som någon vinner och efterspelet typ "där fick du för att du sade att du skulle äta upp mina barn" och gärna lite bråk så att det kanske kan bli en uppföljare. Inom konstakning och friidrott är det värre – här är det rätt många som tävlar men det man gör i amerikansk TV är att man hittar två duellanter och i stort sätt ignorerar de andra. Detta förhållningssätt är lite chansartat då faktiskt en av de två kan försvinna ut ur tävlingen. Detta låter kanske konstigt för européer men det amerikanska sättet att visa saker börjar allt mer tas upp även här i Europa. Ta bara konstakning. Är man intresserad minns man duellerna mellan Tonya Harding och Nancy Kerrigan, mellan Michelle Kwan och Sarah Hughes samt mellan det ryska paret och kanadensiska i senaste OS:et i Salt Lake City 2002. Även friidrott och till viss del golf och tennis gäller samma förhållanden. I golf är det ofta fokus på vem som kommer att slå mästaren eller ledaren av rankingen - detsamma gäller i tennis. I både dessa sporter gäller det också att se om någon lyckas vinna alla fyra stora turneringar under året och vem som kan stå i deras väg. Det mesta av rapporteringen i golf handlar just nu om vem kan slå Annica Sörenstam eller Tiger Woods. Friidrott är ett fenomen för sig. Jag är inte helt säker på att amerikaner vet att det springer åtta personer på en löparbana samtidigt. Det är nämligen inte så det ser ut i amerikansk TV. Det är eviga dueller oftast mellan en amerikan och någon annan. Detta innebär att man i stort sätt bara visar upp dessa och inga andra. Vid senaste OS i Sydney beklagade sig många europeiska journalister i USA att de inte hade en susning om vad som pågick under OS eftersom det var eftersänt och ihopklippt dramaturgiskt så att man bara såg två max tre tävlande. Även europeiska och givetvis svenska TV-kanaler tar som vanligt efter det som händer i USA och även om man visar alla tävlande så lägger man ett enormt fokus på några få. I OS kan ni

förvänta er dueller mellan olika friidrottare från andra länder och våra stjärnor som Christian Olsson, Stefan Holm, Kajsa Bergkvist och Carolina Klüft.

Sport och musik:

Musik är idag en integrerad del av idrotten. I stort sätt överallt där det utövas idrott finns musik (tennis och golf undantaget). Så har det inte alltid varit men idag utövas idrott allt oftare till ett ljudspår inte olikt filmens. Alla stora idrottsturneringar har idag specialskrivna musik. Man anlitar kompositörer för att skapa ljudbilder till OS, EM och VM. Det är faktiskt inte enbart poplåtarna det handlar om utan även instrumentalmusik. Poplåtarna fyller enkla funktioner. De lockar till sportsändningarna, de påminner oss ständigt om att just nu pågår ett specifikt evenemang och de drar in pengar till de tävlande. Nu i sommar 2004 kommer vi få höra Markoolio sjunga fotbollslandslagets EM låt, E-Type samt Fame-factorys elever skall göra låtar till OS-truppen samt höra alla de gamla klassikerna spelas på radio och specialskivor som ges ut lagom till evenemangen. Idrottsbranschen har på samma sätt som filmbranschen förstått att det finns pengar att tjäna på annat än bara huvudattraktionen. Samtidigt är musik enormt viktigt för att skapa känslor såväl i film och TV-produktioner som i idrottssammanhang. I och med att idrotten kommersialiseras och dramatiseras allt mer behövs allt starkare hjälpmedel för att skapa rätt dramatik. I en konkurrenssituation gäller det att ta till allt man kan. När man idag talar om arenarock menar man artister som är så stora att de uppträder på stora idrottsarenor men man skulle även kunna tala om den musik som spelas på arenor världen över. Ni vet vilka låtar jag pratar om: "We will rock you," "We are the champions", "Life is Life", "Final countdown" m.fl. Låtar man allt mer sällan hör utanför idrottssammanhang. I USA köper de stora ligorna till sig musikerättigheter till moderna hits att använda i marknadsföring och på arenor t.ex. kan man nämna att basketligan NBA köpt upp Christina Aguileras "Stronger".

***Analys ***

Med utgångspunkt av bakgrunderna ovan och med hjälp Jon Rudbergs artikel om filmanalys: Att berätta med film, som ni finner här tänkte jag ge er verktyg att analysera hur man berättar med sport i TV.

Filmteknik:

Fundera på hur många kameror man har som filmar evenemanget?

Titta på hur ofta man klipper? Vad klipper man emellan – mellan olika bildutsnitt? Mellan olika bildvinklar? Olika karaktärer?

Vilka kameravinklar använder man?

Vilka bildutsnitt använder man? Varför använder man just dessa bildutsnitt?

Fundera på musikanvändandet under idrottsevenemang:

När spelas musiken? Vilken musik spelas? För vem spelas musiken?

Hur påverkar musikvalet idrottsupplevelsen?

Fundera på hur man använder sig av musik för att ljudlägga sportsändningar:

Vilken typ av musik spelas? När och hur? Hur påverkar det idrottsupplevelsen?

Vad händer om man stänger av ljudet?

Hur använder man musiken, bildutsnitt, bildvinklar och klippning för att förbättra dramatiken?

Hur ökar man spänningen genom klippningen? Vilka klipper man emellan – är det de mellan de tävlande? Eller mellan andra karaktärer eller med publiken? Kombinerar man dessa? Vilken effekt har detta på berättelsen man försöker förmedla?

Granska hur man skapar dramatik med hjälp av dramaturgiska knep inom sporten:

Man skapar dueller mellan idrottare, tränare etc. dvs. karaktärer. Dessa dueller kan byggas på olika förutsättningar. Det kan vara idrottare från samma land, kompisar, idrottare från samma nationella lag som möts som motståndare internationellt, spelar på samma positioner eller målvakt kontra notorisk målskytt. Fundera på hur dessa karaktärer byggs upp – vilka egenskaper de ges, hur man filmar dem etc.

Avbrotten och pauserna ger möjlighet till analys och andhämtning. Fundera hur man använder dessa för att fördjupa karaktärerna, duellerna och öka spänningen och upptrappning av konflikten. Vad är det för reportage man visar innan, mellan och efter evenemanget? Påverkas idrottsupplevelsen av att inte se för, mellan och efterspelet?

Studera och analysera hur man skapar spänning inom sportsändningar och ni kommer att märka att det har stora likheter med t.ex. nyhetsrapportering och nyhetsändningar

Sport och politik

Idrott idag är väldigt politisk. Det är givetvis inget nytt utan idrott har använts politiskt långt tidigare som t.ex. vid berlinolympiaden (se ovan) På 80-talet bojkottade först Natoländer Moskva OS 1980 och sedan gjorde länder inom Warszawapakten samma sak vid Los Angeles OS 1984. Just OS är idag storpolitik. Till ansökningar om att arrangera OS från de olika länderna ställer ofta statsöverhuvuden och andra prominenta personer från de olika länderna upp för att visa tyngden i landets ansökan. OS-ansökan handlar om miljontals kronor som man förhoppningsvis får tillbaka i och med OS-evenemanget. Det som ändå är viktigast med OS idag är reklamsyftet. Det är en enorm prestige att få OS och en möjlighet att visa upp sitt land. Att Peking fick OS 2008 är kontroversiellt men en del i det maktspelet som OS idag är. För man hävdar att just det faktum att Kina fick arrangera OS-tävlingarna visar på den nya öppenhet och marknadsanpassning som Kina idag representerar. Det anses även vara ett viktigt steg för mänskliga rättigheter i Kina. Kina kommer att ha ögonen på sig kommer för att se om de infriar de löften de utlovat om bl.a. förbättring av mänskliga rättigheter och öppenhet. 2008 får vi se om det påverkat Kina eller om det bara var tomt prat för att bevisa hur "demokratiskt" Kina blivit.

Det är inte enbart i OS-sammanhang som sport är politiskt. Det är politiskt på många andra sätt. I fotbollssammanhang finns det flera böcker som handlar om de vidare aspekterna av idrott och politik. I boken "Fotbollskriget" av Ryszard Kapucinski handlar en av berättelserna om hur en landslagsmatch innebar starten på kriget mellan El Salvador och Honduras.

I Centraleuropa finns det flera matcher som blivit klassiska där vinster mot förtryckarlandet Sovjet innebar en moralisk seger mot det fysiska och psykiska förtrycket.

Detta är matcher och tävlingar som blivit en del av ländernas kultur och även spridda till omvärlden via film. Några exempel: 1956 möttes Ungern och Sovjet i vattenpolo. Sovjets armé hade precis invaderat och kväst upproret i Ungern och matchen blev känd som en av de grymmaste och blodigaste någonsin. Matchen är känd som "blodet i vattnet" matchen. Domaren fick avbryta matchen en minut från slutet av rädsla att det blodiga slaget i bassängen skulle spridas till läktaren. Ungern vann matchen och sedermera även OS.

Jugoslavien besegrades Sovjet i en OS-semifinal i fotboll 1952. En match med stort symbolvärde, det blev en seger för Titos politik över Stalins. Egentligen var det två matcher där den ena efter stor spänning blev fem lika och i den andra lyckades Jugoslavien besegra Sovjet med 3-1. Om ni har sett t.ex. Emir Kustaricas film "När pappa var borta på semester" vet ni hur viktig denna match var i jugoslavisk efterkrigshistoria.

På ett liknande sätt finns det ett symbolvärde då f.d. kolonier besegrar koloniseraren i sporter som koloniseraren infört i landet. Det finns stort symbolvärde i att besegra England i cricket och rugby men även för Japan och Kuba att piska skiten ur USA i baseball under OS.

Filosofen, debattören och lingvisten Noam Chomsky har sagt att sport är ett sätt att få massorna att intressera sig för annat än det som är viktigt samt att skapa hat mot andra. Som sportsupporter måste man ändå säga att han har en del poänger i det uttalandet. Varför skall man egentligen hata sina motståndare? För Chomsky är det samma mekanismer som i krig, då man lär sig hata de man skall strida emot. Man får lära sig att man har mer gemensamt med det laget man håller på och att de lag som man möter är onda på olika sätt. Som Göteborgare vet man ju att Stockholmslagen är onda etc. Mycket av dessa hotbilder får man lära sig redan som väldigt liten. Men för Chomsky är inte bara det att man skapar hat och osämja mellan lag som är viktigt utan även hur man använder sport och annan underhållning som distraktion från viktigare frågor som t.ex. politik. I USA är sport enormt och i väldigt många undersökningar kan män såväl som kvinnor enorma mängder sportdata men kan inte nämna vad deras finansminister eller utrikesminister heter. Sport används som en del i att förtrycka massan så att enbart en liten elit bestämmer. Chomsky visar på några av idrottens nackdelar men samtidigt ignorerar han en del av fördelarna. Sportens politiska inverkan är stor. Under kalla kriget var det tydligt hur båda sidor uppstade såväl militärt som inom sporten. Det satsades enorma pengar och resurser på idrotten för att det var så viktigt att visa upp att landets idrottsmän representerade en ny

och bättre människa än hos motståndarsidan. Detta skapade såsom Chomsky påpekar ett "vi och dom"-tänkande. Samtidigt verkar Chomsky glömma att just skapandet av en vi-känsla är enormt viktigt för oss människor. En av aspekterna av att gå på sport på hemmaplan är att man är där med andra människor som tycker likadant som en själv. Det finns en enorm tillfredsställelse i detta och det behöver inte vara negativt. Människor kan faktiskt se skillnad på landet Bulgarien och fotbollslandslaget Bulgarien även om en del sportjournalister inte klarar av detta.

Det finns en hel del intressant skrivet om just användandet av nationalism i sporten. Inom sportjournalistik använder man sig ofta av förenklingar, stereotyper och fördomar som hämtade från extremhögern. Vi svenskar är på ett visst sätt – de andra är "fyll i er egen negativa eller positiva beskrivning av motståndarna". Trots att man inom sportens värld ofta använder ett "vi och dom" perspektiv så kan sport faktiskt även vara förbrödande och allmänbildande. Genom sport lär vi oss en hel del saker om andra länder. Själv har jag lärt mig en stor del av världens flaggor genom mitt sportintresse. Det är även så att när man kommer till främmande länder är just sport en fantastisk ingång för samtal med främmande människor. Enligt en del undersökningar är det på träningar som invandrare lär sig svenska. Utöver dessa mycket enkla fördelar med sport gör idrotten att även andra länder än EU-länder och USA hamnar i våra nyheter. Idrottsturneringar ger ett av få tillfällen då vi får reda på saker om omvärlden. Helt plötsligt får vi se nyheter från Moldavien, Vitryssland eller Azerbajdzjan. Med andra ord kan ni förvänta er ännu mer nyheter från svenska motståndare i sommar och reportage från länder som annars är ganska osynliga i media. Så ladda videon för såväl fördomsfria som smått rasistiska - många intressanta reportage om främmande länder. Dessa reportage kommer ni att få se i såväl idrotts TV-sändningarna som i de vanliga nyheterna.

*** Analys ***

Analysera ett idrottsevenemang i en lagsport utifrån politiska grunder. Ställ visa frågor: Hur presenterar man de tävlande? Vilka skall vi hålla på – vilka är "vi" vilka är "dom"? Vilka ord använder man för att beskriva de olika lagen? Positiva och negativa?

Vilken bakgrund får vi om de tävlande? Varifrån kommer de? Hur ser de ut? Varifrån får vi informationen och vilken typ av information får vi?

Enklast är det att ställa dessa frågor och analysera dem då det är ett svenskt landslag som möter något annat landslag.

För att ge er bara några exempel: tänk på hur t.ex. Rumänien och Bulgarien presenteras gällande fotboll eller Tjeckien och USA i ishockey eller alla andra länder (dvs. inte Sverige) gällande dopning i t.ex. friidrott och styrkegrenar.

Fundera på hur och vad som skapar vår världsbild? Hur mycket lär ni er om andra städer, länder och människor via sport och hur mycket via traditionella nyheter i TV och tidningar?

Pengar och sport

Allt oftare står det om sport i ekonomidelen av tidningen. Sommaren 2003 tror jag nästan det skrevs mer om David Beckhams övergång till Real Madrid på ekonomisidorna än på sportsidorna i tidningarna. Detta var en jättestor affär. Ett av Europas starkaste varumärken (Beckham) såldes från hans moderbolag tillika rikaste idrottsklubben i Europa, Manchester United till ett annat enormt företag, Real Madrid. Idag är inte idrottsklubbarna enbart idrottsklubbar längre. De är enorma företag som omsätter miljarder och har bra många fler anställda än de idrottsmän man ser på stadion. Just Real Madrid och Manchester United är de största idrottsföretagen vi har i Europa och det är minst lika stora som sina amerikanska motsvarigheter. Manchester Uniteds vinst 2003 var 510 miljoner kronor. Förutom att sälja matchbiljetter samt handla i spelare så är Manchester United även bl.a. en TV-kanal, öl och klädförsäljningsföretag. Idag kan man köpa aktier i sina favoritlag och gå in som riskkapitalägare i spelare något som fungerat utmärkt för de senaste två årens mästare i svensk fotboll Djurgården. David Beckham och hans frus värde anses vara 113 miljoner dollar. Varumärket Beckham får runt 300 miljoner kr/år av Real Madrid. Om det lönar sig? Ett dygn efter påskrivandet av kontraktet hade Real sålt 11,000 tröjor med Beckhams nummer (23) på ryggen. Betänk även att företaget Real lägger c:a 1,25 miljarder kronor på spelarlöner varje år. Största varumärket är kanske världens bäste idrottare Michael Jordan. Tillsammans med Nike byggde de båda upp sina varumärken tillsammans. Michael "Air" Jordan kunde när han var som störst kvittera ut 550 miljoner dollar per år i lön och från olika sponsorkontrakt samt företag som han skapat. Detta är ett fenomen som

vi har även i Sverige. Björn Borg och Börje Salming har både satsat på klädesindustrin. Salmings moderföretag omsätter c:a 150 miljoner kronor, har flera dotterbolag och många anställda. Dagens nya svenska stora stjärnor har förstått att det finns pengar att tjäna redan innan karriären är över. Carolina Klüft™ har varumärkesskyddat sitt namn och försöker även göra det samma med "Carro". Utöver de pengar sponsorintäkter och investeringar i andra företag innebär finns det idag enorma prispengar. Under c:a 20 år har pengarna inom idrott ökat lavinartat. Idrott har blivit en affärsverksamhet som många andra och föregångare till detta har som alltid USA varit. Exakt vad som hände där för c:a 20 år sedan tror jag ingen vet, men någon måste ha uppfattat att det fanns grymt med pengar att tjäna inom sport. På senare år har inte minst TV-rättighetspengarna mångdubblats. Ett exempel: i början av 90-talet var TV-rättigheterna inom all engelsk fotboll värda 11 miljoner pund (c:a 130 miljoner kronor) idag är rättigheterna till enbart högsta ligan värda 500 miljoner pund (6,7 miljarder kronor).

I dagens idrottsvärld är i mångt och mycket pengar som styr. Man kan inte köpa sig en mästartitel men samtidigt har det lilla ideella laget från en mindre ort inte längre en chans mot de stora jättarna. Effekterna av pengarullningen har fått flera konsekvenser. Genom att det är så enormt stora risker och pengar inblandade så börjar elitsatsningen i allt yngre åldrar. Detta innebär att man med all säkerhet slår ut en del av de talanger som säkert hade kunnat bli något senare i livet. Det innebär att sport idag väldigt tidigt slutar vara kul och lek och istället blir blodigt allvar och seriöst. Ytterligare en aspekt av pengarullningen innebär är att det blir en tydlig uppdelning mellan fattiga och rika. De stora och rika lagen dominerar ligorna. De rikas ligor är bättre och mer intressanta än de fattigas. Detta syns även hos gemene supportrar. Att gå på sport är inget alla kan göra idag. I Sverige är det fortfarande relativt billigt att jämföra med t.ex. USA där en basketbiljett kostar allt mellan 500-15,000:- eller England där ett årskort till ett Premier League lag kostar från 13,000:- och uppåt. Så nästa gång ni ser en amerikansk film eller TV-serie där folk fått bra biljetter till något idrottsevenemang så kan ni räkna med att de biljetterna kostar c:a 1200:- stycket. Ytterligare en negativ aspekt av den enorma pengarullningen är att sport blir för mycket på allvar. Min sambo brukar säga att det är bara en lek. Visst håller jag med henne men det kan vara en lek som handlar om ett par miljoner. Det gör att sportens betydelse tyvärr ges högre relevans än vad den förtjänar. Genom att insatserna blir större blir även fanatismen

och avarterna fler. Eftersom pengar är en så dominerande del av dagens idrott så är idrott idag inte längre en lek utan en affär.

*** Analys ***

Fundera på hur mycket pengarna påverkar dagens sport. Varför anses det vara okej att tjäna ca 100 miljoner kronor på att slå på en liten boll, puck eller större boll men inte att få bonus på samma summor inom ett företag som omsätter miljarder? Är båda lika fel eller förtjänar de pengar de tjänar?

Fundera på vilka företag ni associerar med sport.

Varför associerar ni dessa företag med sport? Är det för att de gör produkter som används i sport? används av idrottsmän eller bara kan kopplas ihop med idrottsupplevelser? Hur ser marknadsföringen ut och vad har det med sport att göra?

Fundera och diskutera om pengarnas betydelse för sporten. Hur påverkas den vardagliga sporten? Barn och ungdomssporten? Vilka är det som vinner på de stora pengarna? Vilka förlorar? Är sport fortfarande lek eller är det en affärsrörelse? Hur tycker ni att idrotten borde se ut?

Könsinriktade aspekten av sport:

Som ni säkert märkt så har de flesta exempel jag använt tidigare i texten handlat om män och "manliga" sporter. Detta beror på att jag själv är man och intresserar mig mest för sport som män utövar och ser på. Mitt synsätt och förhållningssätt till sport är inte unik utan är precis som de flesta mäns och den innebär att kvinnliga idrottare och kvinnliga sporter hamnar i skymundan i idrottsrapporteringen. Intresset för kvinnor som idrottar är starkt knutet till två aspekter: framgång och utseende. För att exponeras som idrottsutövande kvinna är framgång mycket viktig. Då de svenska idrottsmännen i allt högre grad misslyckas nå framgångar sätts det mediala hoppet allt mer till kvinnliga idrottare. Detta innebär inte att kvinnorna får mer visningstid och medial uppmärksamhet än herrarna utan bara att den kvinnliga andelen inom sportutbudet i stort ökar. Problemet är det att då framgångarna uteblir försvinner även exponeringen i media för deras sport. På sistone har uppmärksamheten kring friidrottande kvinnor, simmerskor, fotbolls, handbolls och ishockeytjejer kommit och gått. Uteblir de manliga framgångarna så blir det lite plåster på såren att i alla fall kvinnorna lyckas. Oavsett framgångarna dessa kvinnor når är de i

skymundan jämfört med männen. I den manliga idrotten finns det enormt mycket mer pengar, sponsorer och tilltänkt TV-tid än det finns för kvinnorna. För att kvinnor skall komma på samma nivå som männen krävs något mer, nämligen utseende. I tennisens värld tjänar idag kvinnorna lika mycket som männen. Detta beror främst på att män tittar minst lika mycket på kvinnlig tennis som manlig. Det tydligaste exemplet på detta är Anna Kournikova vars matcher är de mest uppmärksammade i turneringen i Wimbledon trots att hon aldrig haft någon direkt idrottslig framgång. Detta med utseende påverkar även de idrottskvinnor som är riktigt duktiga på det de gör. De svenska idrottskvinnor som får lika medial och ekonomisk uppmärksamhet som sina manliga motparter får det bl.a. för att de ser rätt ut. Detta gör dem inte till sämre idrottare men faktum kvarstår att en av anledningarna till deras mediala framgång faktiskt är deras utseende. Därmed inte sagt att alla idrottskvinnor måste vara vackra men tilltalande utseende ökar den mediala uppmärksamheten. Fundera en stund över vilka idrottskvinnor som lyfts fram och varför? Många kvinnor som når enorm idrottslig framgång får inte den mediala exponering som andra mindre framgångsrika men mer karismatiska idrottstjejer. Denna exponering påverkar sedan de pengar idrottaren kan dra in som reklampelare. Det är inte ovanligt att man inte använder de som är bäst inom en sport utan de som ser bäst ut. Samma sak gäller till viss del inom manlig idrott. Att t.ex. Beckham tjänar enormt mycket mer än lagkamrater som Zidane och Robert Carlos beror mycket på hans goda utseende. Utseendefixeringen skapar problem inom den kvinnliga delen av idrotten som inte riktigt verkar finnas i samma utsträckning hos männen. Flera av våra bästa idrottskvinnor har slutat eller gjort uppehåll p.g.a. sjukdomar som anorexi och bulimi. Dessa sjukdomar beror inte enbart på utseendefixerade frågor men utseendet och kroppsuppfattning är tyvärr en del av problemet. Det är även så att inom fotbollen så har flera kvinnor "vikt ut sig" och i och med detta blivit mer framgångsrika medialt än vad de var tidigare. Sport sker i hög grad på männens villkor. Detta gäller inte minst de sporter som visas och får uppmärksamhet i media. Under en vecka 2003 jämförde Mediemagasinet i SVT fördelningen mellan manligt och kvinnligt inom sportjournalistiken - statistiken är nedslående. Till exempel hade Aftonbladet 184 artiklar om män och 32 om kvinnor, Dagens Nyheter 65 om män och 16 om kvinnor. Det är värt att notera att undersökningen gjordes under dam-VM i fotboll i USA hösten 2003. Vill ni läsa mer om statistiken så kan ni ladda ned undersökningen här: <http://svt.se/content/1/c6/14/43/04/sportstatistik.xls>.

Sveriges näst största sport är hästsport. Fundera en stund på hur ofta ni ser riddävlingar på TV (nej trav räknas inte) fundera sedan på hur många reportage ni sett om utövare av samma sport och fundera slutligen på hur många elitidrottare inom ridning ni skulle kunna nämna? Jämför t.ex. med fotboll, ishockey eller handboll och ni kommer nog oavsett ert sportintresse märka att ridsport inte direkt är en stor sport i media. Sportjournalister säger att det beror på att kvinnor hellre utövar än läser om sport men det kan kanske vara så att eftersom det inte skrivs något om de sporter som intresserar dem eller skrivs på ett sätt som tilltalar dem så finns inte heller intresse att läsa om den sportrapportering som existerar just nu.

En rättvis sportrapportering lär vi inte få på länge. Ett sätt är att påpeka för TV-bolag och tidningar att man vill ha ändring. Genom att visa att det faktiskt finns ett intresse även hos kvinnor så kommer förändringen om än långsamt så i alla fall i rätt riktning.. Det fungerar nämligen som med kränkande reklam – ni kommer inte anses vara ensamma utan representera alla kvinnor i er ålder, med er sysselsättning och från ert närområde.

*** Analys ***

Gör en egen undersökning av medierna. Jämför under en dag eller helst en vecka hur många reportage som handlar kvinnliga respektive manliga idrottare. Vill ni fördjupa det hela kan ni även studera vem det är som uttalar sig om och kring dessa. Är det t.ex. kvinnor som pratar om kvinnor eller män som pratar om kvinnor. Vill ni fördjupa er ännu mer så ta er titt på vem det är som intervjuar eller skriver. Är det män eller kvinnor? Är det skillnad på idrotter vem som får skriva eller intervjuas? För enkelhetens skull använd er av Mediemagasinet excelark (ovan) som utgångspunkt för sammanställningarna.

Använd sedan era undersökningar för att försöka få en förändring. Jämför t.ex. i klassen med vilka det är som idrottar – vilka idrotter sysslar de med och hur ser könsfördelningen ut där kontra de siffror ni fått fram. Tidningarna är svårare att påverka men SVT är Public Service och har en jämställdhetsplan så mejlbomba dem om att de skall förändra sin rapportering med de siffror ni fått fram.

Studera hur idrottsstjärnor exponeras. Hur visas manliga respektive kvinnliga stjärnor upp i sportartiklar, reklam samt privat? Hur ser bilderna ut? Vad är det som exponeras? Är det den idrottsliga kompetensen eller kroppen, eller båda? Vem är aktiv och passiv? Fundera på språkbruket som används? Vem är det som använder det? Vilka ord använder man för att

beskriva manliga idrottsmän kontra kvinnliga? Ni behöver inte gå längre än min text.

Fundera på hur ofta jag gjort skillnad på kvinnliga och manliga idrottsutövare i min text?

Fundera på hur ofta och hur man gör det i media? Varför heter det dam -fotboll, -handboll etc.? Varför är nästan alltid manlig idrott normen? Finns det undantag?